

ПСИХОЛОГІЯ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ. Інструктивно-методичні матеріали.

Укладачі: Л.О.Котлова, І.А.Степанюк.

ВСТУП

Програма нормативної дисципліни «Психологія травмуючих ситуацій» базується на державному стандарті освіти з підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» напрямів підготовки 0101 Педагогічна освіта 7.010103 «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ» та напряму підготовки 0401 Психологія 7.040101 «ПСИХОЛОГІЯ» (освітньо-професійна програма та освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця), навчальному плані підготовки спеціалістів за напрямом підготовки 0101 Педагогічна освіта 7.010103 «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ» та напрямом підготовки 0401 Психологія 7.040101 «ПСИХОЛОГІЯ», затверджених Житомирським державним університетом імені Івана Франка, навчальних програмах та Положенні про кредитно-модульну систему організації навчального процесу у ЖДУ (затверджений наказом по університету № 87 від 11 серпня 2004 р.). Вона охоплює всі змістові модулі, визначені освітньо-професійною програмою для мінімальної кількості годин, передбачених державним стандартом освіти.

МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

Мета курсу «Психологія травмуючих ситуацій» полягає в ознайомленні студентів із методологічними основами, методами та методикою діагностики психіки та поведінки людини в ситуації невизначеності і непередбачуваності.

Міжпредметні зв'язки. Навчальний курс «Психологія травмуючих ситуацій» пов'язаний з курсами «Клінічна психологія», «Основи психотерапії», «Основи психокорекції», «Психодіагностика».

Основні завдання курсу:

По завершенню вивчення курсу студенти повинні **знати**:

- аналіз теоретичних підходів в «Психології травмуючих ситуацій»;
- типи екстремальних та травмуючих ситуацій;
- первинні реакції та поведінка людини (групи людей) в екстремальних ситуаціях;
- симптоми посттравматичних стресових порушень;
- основні принципи та критерії діагностики порушень психіки та поведінки людини внаслідок екстремальних ситуацій (діагностичні рубрики згідно МКХ-10);
- оволодіння навичками психодіагностики травмуючих станів;
- знання методів надання психологічної допомоги і підтримки;
- підготовка до вибору стратегії психологічної допомоги людині в екстремальній ситуації.

По завершенню вивчення курсу студенти повинні **уміти** (освітньо-професійна програма, додаток Б):

- виконувати завдання, передбачувані програмою;
- вільно та адекватно використовувати спеціальні терміни;
- диференціювати типи екстремальних ситуацій та форми поведінки людей в таких ситуаціях;

- застосовувати форми і методи діагностики психічних станів, поведінки людини в екстремальних ситуаціях;
- планувати та застосовувати методи і техніки психологічної допомоги людині в кризовій та посткризовій ситуації життєвого шляху.

Принципи побудови навчального процесу. В основу побудови навчального процесу покладені такі принципи:

- принцип систематичності та послідовності навчання;
- принцип свідомої активності студентів у навчальному процесі;
- принцип самостійного засвоєння знань студентами;
- принцип зв'язку теорії з практикою;
- принцип практичного оволодіння студентами методикою роботи;
- принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів.

Форми роботи. Навчальний процес вивчення курсу «Вікова психологія» включає в себе різноманітні форми та види роботи:

- лекції, практичні та лабораторні заняття;
- індивідуальна і групова робота;
- робота під керівництвом викладачів та самостійне опрацювання матеріалу;
- науково-дослідна та практична робота з попереднім плануванням та наступним контролем виконаних завдань.

Методи роботи. У роботі зі студентами використовуються такі основні методи:

- лекція, пояснення, наукова дискусія;
- бібліографічна робота з систематизації та аналізу літератури, аналіз робіт зарубіжних і вітчизняних авторів, вивчення і аналіз основних нормативних документів, конспектування та аналіз статей;
- обробка результатів власних психологічних досліджень;
- підготовка звітів, виступів за результатами власної дослідницької роботи;
- підготовка рефератів, тематичні виступи, написання тез і статей, планування та написання наукових робіт.

Засоби роботи. При освоєнні курсу студенти користуються такими основними засобами роботи:

- посібниками, періодичними виданнями, словниками, інструктивно-методичними матеріалами до практичних та лабораторних занять;
- електронною хрестоматією, інформацією з мережі Internet;
- плакатами, таблицями, аудіо- та відеозаписами.

Комп'ютерне забезпечення. При підготовці до занять практичного курсу, а також безпосередньо на лабораторних заняттях студенти користуються комп'ютерами для таких видів роботи:

- оформлення звітів, наукових робіт;
- отримання інформації з мережі Internet та електронної хрестоматії;
- проведення психодіагностичного обстеження;
- перегляду навчальних відеозаписів.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ

№	ТЕМИ	АУДИТОРНІ ЗАНЯТТЯ			Самостійна	Форма контролю
		Лекції	Практичні	Лабораторні заняття		
Модуль 1. Загальні особливості порушення психіки та поведінки в умовах екстремальних ситуацій						ПМР
1.	Вступ до психології травмуючих ситуацій. Особливості порушень психіки та поведінки людини внаслідок екстремальних ситуацій	2	2		4	
2.	Посттравматичний стресовий розлад: моделі та діагностика	4	4	2	10	
с/о	Історія досліджень посттравматичного стресового розладу у вітчизняній та зарубіжній психології				8	
Всього за 1 модуль (36 год):		6	6	2	22	
Модуль 2. Стратегія надання психотерапевтичної допомоги постраждалим внаслідок екстремальних ситуацій						ПМР
4.	Основні моделі та підходи до психотерапії посттравматичного стресового розладу	2	2		7	
5.	Особливості роботи психолога з постраждалими внаслідок різних травматичних ситуацій	4		8	14	
с/о	Екстрена психологічна допомога в екстремальних ситуаціях				8	
Всього за 2 модуль (45 год):		6	2	8	29	
ВСЬОГО (2 кредита – 81 год.)		12	8	10	51	Екзамен

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення навчальної дисципліни. Вона здійснюється за такими напрямками:

- підготовка теоретичних питань до практичних занять;
- виконання практичних завдань;
- конспектування першоджерел;
- виконання індивідуальних (професійно-орієнтованих) завдань;
- підготовка до підсумкових модульних робіт;
- підготовка до екзамену.

Підготовка теоретичних питань до практичних занять передбачає опрацювання питань теми практичного заняття. Ці питання могли як розглядати під час лекції, так і виноситися на самостійне опрацювання.

Алгоритм підготовки.

- Визначте питання для підготовки (Ви маєте розглянути усі питання, зазначені у плані практичного заняття).

- Візьміть у бібліотеці університету (читальному залі або на кафедрі) джерела, зазначені у списку основної літератури до заняття. При підборі літератури Ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).

- Визначте розділи (теми або параграфи), у яких розкрито питання практичного заняття.

- Прочитайте ці розділи.

- Складіть план (простий або складний) відповіді на кожне питання.

- Визначте основні поняття, які Ви повинні засвоїти.

- Проаналізуйте, як опрацьований матеріал пов'язаний з іншими питаннями теми.

- Для кращого засвоєння та запам'ятовування матеріалу складіть короткий конспект, схеми, таблиці або графіки по прочитаному матеріалу.

- Визначте проблеми в опрацьованому матеріалі, які Ви недостатньо зрозуміли. З цими питаннями Ви можете звернутися на консультації до викладача.

- Перевірте, як Ви засвоїли опрацьоване питання. Ви можете це зробити, відповівши на тестові питання до теми або розв'язавши практичні завдання.

Конспектування першоджерел передбачає поглиблений розгляд окремих питань теми. Для конспектування можуть пропонуватися статті з фахових журналів, розділи монографій або підручників.

Алгоритм підготовки

- Прочитайте запропоноване першоджерело.

- Правильно оформіть бібліографію першоджерела (автор, назва, вихідні дані).

- Складіть план (простий або складний).

- Для кожного пункту плану виділіть основні положення проблеми, яка висвітлюється у першоджерелі.

- Представте прочитаний текст у вигляді тез або анотації, використовуючи, при потребі, схеми, таблиці, графіки тощо.

- Для самоперевірки перекажіть статтю, використовуючи власний конспект.

Підготовка рефератів та тематичних повідомлень передбачає бібліографічну роботу з систематизації та аналізу літератури; глибокий та детальний аналіз проблеми (робіт зарубіжних і вітчизняних авторів, вивчення і аналіз необхідних нормативних документів).

Алгоритм підготовки

- Ознайомтеся з вимогами (тематикою, колом необхідної літератури, ракурсом освітлення проблеми) до реферату або тематичного повідомлення.

- Підберіть літературу, у якій розкривається проблема. При підборі літератури користуйтеся бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним), консультуйтеся з викладачами та колегами, здійснюйте пошук по дереву посилань та в Інтернет.

- Складіть план реферату або повідомлення.

- Опрацюйте літературні джерела, користуючись порадами до конспектування першоджерел.

- Систематизуйте опрацьований матеріал відповідно до плану реферату чи тематичного повідомлення.

- Дайте власний критичний аналіз та оцінку висвітленої проблеми.

Оформіть реферат у друкованому вигляді відповідно до вимог (титульна сторінка із зазначенням теми, інформації про авторів та місця виконання роботи; сторінка із детальним змістом реферату; основний текст із посиланнями на роботи цитованих авторів; висновки, що містять авторські міркування, узагальнення тощо; список використаної літератури). Тематичне повідомлення не потребує друкованого оформлення, оскільки презентується виключно усно.

Підготовка звітів, за результатами виконання практичних та професійно-орієнтованих завдань має на меті оформлення результатів самостійної роботи студентів у презентабельному вигляді, їх узагальнення та систематизацію. Наявність письмового звіту з базових видів самостійної роботи є обов'язковою, оскільки є базовою підставою для оцінювання студентської роботи.

Алгоритм підготовки

- Виконайте усі необхідні пункти з підготовки практичних (професійно-орієнтованих) завдань.

- За результатами проведеної роботи підготуйте звіт, орієнтуючись на вимоги прописані у плані практичного (лабораторного) заняття та загальні вимоги до письмових звітів.

- Здайте звіт викладачу по завершенню лабораторного заняття (для студентів денної форми навчання).

- Складіть звіти, зазначені у пункті «Вимоги до екзамену», по порядку в окрему папку та здайте їх у термін, вказаний викладачем (для студентів заочної форми навчання).

Підготовка усних виступів, в тому числі захистів та презентацій власної

дослідницької роботи, а також презентацій рефератів і тематичних повідомлень передбачає вміння презентувати зроблене на загальній та захистити результати своєї роботи.

Алгоритм підготовки

- Виконайте усі необхідні пункти з підготовки завдань, що потребують усної презентації.
- За результатами проведеної роботи підготуйте детальний звіт, орієнтуючись на вимоги прописані у плані практичного (лабораторного) заняття.

Вимоги до оформлення звіту за лабораторне заняття

1. Матеріали проведеного дослідження оформлюються на стандартних аркушах паперу формату А4 у вигляді письмового звіту.
2. Звіт за лабораторне заняття включає:
 - інформацію про досліджуваного;
 - бланки відповідей;
 - протокол дослідження;
 - обробку результатів дослідження;
 - інтерпретацію результатів;
 - рекомендації або основні напрямки консультативної роботи;
 - інформацію про актуальний стан пацієнта та задачі психотерапії;
 - іншу інформацію, якої вимагає процедура проведення дослідження.

Підготовка до підсумкової модульної роботи (ПМР) та екзамену має на меті узагальнення та систематизацію знань з окремого модуля або дисципліни у цілому.

Алгоритм виконання

- Ознайомтеся з переліком питань та завдань до ПМР або екзамену.
- Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік Ви можете знайти в робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах).
 - Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами або підручниками.
 - Визначте рівень знань з кожного питання.
 - Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять.
 - Для самоперевірки перекажіть теоретичні питання або виконайте практичне завдання.

Умови автоматичного отримання оцінки за модуль. Відповідно до положення про кредитно-модульну систему навчання студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка для автоматичного зарахування тем модуля необхідно відвідати не менше 80% занять та одержати не менше 70% можливих оцінок та здати всі види обов'язкових робіт, які передбачені курсом, а

також здати викладачу тему, яка виносилася на самостійне опрацювання на оцінку, яка є не меншою, ніж 61 бал. Оцінка за модуль буде дорівнювати середньому арифметичному суми оцінок отриманих на практичних заняттях (враховується також оцінка за складання теми, що виносилася на самостійне опрацювання).

Підготовка **до підсумкової модульної роботи (ПМР) та екзамену** має на меті узагальнення та систематизацію знань з окремого модуля або дисципліни у цілому.

Алгоритм підготовки

- Ознайомтеся з переліком питань та завдань до ПМР або екзамену.
- Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік ви можете знайти в робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах).
- Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами або підручниками.
- Визначте рівень знань з кожного питання.
- Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань до лабораторних занять.
- Для самоперевірки перекажіть теоретичні питання або виконайте практичне завдання.

Пам'ятка. Якщо Ви маєте труднощі у підготовці окремих теоретичних питань або виконанні практичних завдань, Ви можете звернутися за консультацією до викладача. Час проведення консультацій зазначений у Графіку проведення консультацій (кафедра соціальної та практичної психології). Ставити питання на ПМР або заліку вже запізно.

Модуль 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕНЬ ПСИХІКИ ТА ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ ВНАСЛІДОК ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ. ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕНЬ ПСИХІКИ ТА ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ ВНАСЛІДОК ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ

ПЛАН

- 1.Предмет та завдання психології травмуючих ситуацій (ПТС).
- 2.Історія виникнення та становлення психології травмуючих ситуацій як навчальної дисципліни.
- 3.Особливості порушень психіки та поведінки людини внаслідок екстремальних ситуацій.
- 4.Діяльність психолога в умовах екстремальної ситуації. Класифікація екстремальних ситуацій.

Тема 2. ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД: МОДЕЛІ ТА ДІАГНОСТИКА

- 1.Травматичний стрес, гостра реакція на стрес та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): співвідношення понять.
- 2.Гостра реакція на стрес та критерії діагностики.
- 3.Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР):
 - теоретичні моделі ПТСР;
 - фактори та умови формування;
 - критерії діагностики ПТСР;
 - психологічна травма та ПТСР;
 - ПТСР та дисоціація;
 - особливості ПТСР у дітей;
 - методи діагностики ПТСР у дітей та дорослих та інше.
- 4.Розлади адаптації та критерії діагностики.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема 1. ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ. ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕНЬ ПСИХІКИ ТА ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ ВНАСЛІДОК ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ

ПЛАН

1. Предмет та завдання психології травмуючих ситуацій (ПТС).

2. Історія виникнення та становлення психології травмуючих ситуацій як навчальної дисципліни.

3. Особливості порушень психіки та поведінки людини внаслідок екстремальних ситуацій.

4. Травматичні стресові реакції. Розмежування понять «криза», «стрес», «фрустрація», «переживання», «горе», «травматичний стрес», «гостра реакція на стрес», «психічна травма», «посттравматичний стресовий розлад».

5. Діяльність психолога в умовах екстремальної ситуації. Класифікація екстремальних ситуацій. Характеристика травматичних подій.

Основні поняття: катастрофа, травмуюча ситуація, надзвичайна ситуація, екстремальна ситуація, кризова ситуація, життєва криза, вікова криза, психічна травма, суб'єкти екстремальної ситуації, стрес, стресор, травматичний стрес, гостра реакція на стрес (ГРС), посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), посттравматичний розлад особистості, хронічні зміни особистості після переживання катастрофи.

Законспектувати:

1. Моляко В.А. Формирование образа экологической катастрофы на примере Чернобыльской атомной аварии // Вопросы психологии. – 1992. - № 5/6. – С.16-22.

Повідомлення (за бажанням на вибір)

1. Охтабиев С.А. Психологические проблемы стресса // Вопросы психологии. – 1984. - №5. - С. 166-167.

2. Босе Д. Бесчеловечность другого: лечение травмы и депрессии // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2002. - №3 <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20020303>

Основна література

1. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. - М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. - 496 с.

2. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).

3. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. М.: Смысл, 2007. - 319 с.

4. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова. - Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 315 с.

5. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.

6. Хухлаев О.Е. Обычная работа в необычных условиях: психологическое консультирование, осложненное посттравматическим стрессом. - М.: МГППУ - 2006. -128 с.

Додаткова література:

1. Босе Д. Бесчеловечность другого: лечение травмы и депрессии // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2002. - №3 <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20020303>

2. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції Чорнобильська катастрофа: 20 років потому (інтердисциплінарні аспекти). Київ-Житомир: Державний фонд фундаментальних досліджень МОН України, 2006.-Ч.2.-74с.

3. Моляко В.А. Формирование образа экологической катастрофы на примере Чернобыльской атомной аварии // Вопросы психологии. – 1992. - №5/6. – С.16-22.

4. Охтабиев С.А. Психологические проблемы стресса // Вопросы психологии. – 1984. - №5. - С. 166-167.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема 2. ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД: МОДЕЛІ ТА ДІАГНОСТИКА

ПЛАН

1. Травматичний стрес, гостра реакція на стрес та критерії діагностики.
2. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР):
 - фактори та умови формування;
 - теоретичні моделі ПТСР;
 - типи ПТСР;
 - стадії розвитку ПТСР;
 - симптомокомплекс ПТСР;
 - критерії діагностики ПТСР.
3. Психологічна травма та ПТСР.

Основні поняття: МКХ-10, «флешбек»-ефекти, «вторгнення», «гіперактивація», «уникання», короткочасна депресивна реакція, пролонгована депресивна реакція, хронічні зміни особистості після переживання катастрофи, типи ПТСР (тривожний, астеничний, дисфоричний, соматоформний), психотравма.

Законспектувати:

1. Шестопалова Л.Ф., Рачкаускас Г.С., Кожевникова В.А. Исследование качества жизни шахтеров, переживших экстремальные ситуации в условиях производства // Журнал психиатрии и медицинской психологии - 2004. - № 3. – С.77-80.

Повідомлення (за бажанням на вибір)

1. Мучник М.М., Райзман Е.М. Ранний опыт: травма и фантазии // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2003. - №1 // <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20030112>

Основна література

1. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. - М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. - 496 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
3. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. - М.: Смысл, 2007. - 319 с.
4. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова. - Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 315 с.
5. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
6. Хухлаев О.Е. Обычная работа в необычных условиях: психологическое консультирование, осложненное посттравматическим стрессом. - М.: МГППУ - 2006. -128 с.

Додаткова література:

2. Шестопалова Л.Ф., Рачкаускас Г.С., Кожевникова В.А. Исследование качества жизни шахтеров, переживших экстремальные ситуации в условиях производства // Журнал психиатрии и медицинской психологии - 2004. - № 3. - С.77-80.

3. Мучник М.М., Райзман Е.М. Ранний опыт: травма и фантазии // Журнал практической психологии и психоанализа. - 2003. - №1 // <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20030112>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема 2. ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД: МОДЕЛІ ТА ДІАГНОСТИКА

ПЛАН

1. Розлади адаптації. Загальні критерії діагностики.
2. Типи перебігу розладів адаптації.
3. ПТСР та дисоціація.
4. Особливості ПТСР у дітей та дорослих.
5. Зміна життєвої перспективи і ПТСР.

Основні поняття: *адаптація, розлади адаптації, дисоціація, первинна дисоціація, вторинна дисоціація, третинна дисоціація, вторинний травматичний стрес.*

Законспектувати:

1. Малимонова С.Н. Эхо травм прошлого в психологическом консультировании // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2010. – №4, <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20100410>

Повідомлення (за бажанням на вибір)

Ханох Д. Психологическая травма и пути восстановления // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2010. – №4 <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20100411>

Основна література

7. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. - М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. - 496 с.

8. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).

9. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. М.: Смысл, 2007. - 319 с.

10. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова. - Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 315 с.

11. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.

12. Хухлаев О.Е. Обычная работа в необычных условиях: психологическое консультирование, осложненное посттравматическим стрессом. - М.: МГППУ - 2006. - 128 с.

Додаткова література:

1. Малимонова С.Н. Эхо травм прошлого в психологическом консультировании // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2010. – №4, <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20100410>

2. Ханох Д. Психологическая травма и пути восстановления // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2010. – №4 <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20100411>

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема 2. ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД: МОДЕЛІ ТА ДІАГНОСТИКА

1. Методи діагностики ПТСР у дорослих:

- шкала для клінічної діагностики ПТСР (Clinical-Administered Ptsd Scale - CAPS).
- Шкала оцінки впливу травматичної події (Impact of event scale - r – 1 es-r).
- Місісіпська шкала для оцінки травматичних реакцій (громадянський варіант).
- Опитувальник БЕКА для оцінки депресії (Beckdepression inventory - BDI).
- Шкала дисоціації (Dissociative experience scale - DES).
- Опитувальник перитравматичної дисоціації.
- Шкала оцінки інтенсивності бойового досвіду (Combat exposure scale).
- Опитувальник травматичного стресу для діагностики психологічних наслідків.

2. Методи діагностики ПТСР у дітей:

- напівструктуроване інтерв'ю для оцінки травматичних переживань дітей.
- Батьківська анкета для оцінки травматичних переживань дітей.

Практичне завдання: підготуйте аналіз діагностичного інструментарію та заповніть таблицю (обрати один на вибір):

Повна назва та автор	
Сфера застосування (з якою метою, опис вибірки)	
Опис методики та особливості використання:	
▪ процедура підготовки та проведення дослідження (підготовка необхідних матеріалів, інструкція); ▪ процедура обробки результатів дослідження; ▪ інтерпретація результатів дослідження	
Діагностичні можливості та обмеження	
Інше	

Основні поняття: депресія, дисоціація, переживання, стрес, травматичні реакції

Законспектувати:

1. Бек А. Методы работы с суицидальным пациентом // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2003, №1 <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20030109>

Література

Основна література

1. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. - М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. - 496 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
3. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. М.: Смысл, 2007. - 319 с.
4. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова.- Ростов н/Д: Фенікс, 2005. – 315 с.
5. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
6. Хухлаев О.Е. Обычная работа в необычных условиях: психологическое консультирование, осложненное посттравматическим стрессом. - М.: МГППУ - 2006. -128 с.

Додаткова література:

1. Бек А. Методы работы с суицидальным пациентом // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2003, №1
<http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20030109>

ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ № 1

I. Тестові завдання Максимальна кількість балів – 20.

Приклад тестового завдання:

Оберіть один із запропонованих варіантів відповіді

Одним із критеріїв посттравматичного стресового розладу є:

- а) «вторгнення»;
- б) «ейфорія»;
- в) «продовжена депресивна реакція».

II. Теоретичні завдання (оцінюються від 0 до 30 балів).

Максимальна кількість балів – 30.

1. Предмет та завдання психології травмуючих ситуацій (ПТС).
2. Історія виникнення та становлення психології травмуючих ситуацій як навчальної дисципліни.
3. Особливості порушень психіки та поведінки людини внаслідок екстремальних ситуацій.
4. Травматичні стресові реакції. Розмежування понять «криза», «стрес», «фрустрація», «переживання», «горе», «травматичний стрес», «гостра реакція на стрес», «психічна травма», «посттравматичний стресовий розлад».
5. Діяльність психолога в умовах екстремальної ситуації. Класифікація екстремальних ситуацій. Характеристика травматичних подій.
6. Травматичний стрес, гостра реакція на стрес та критерії діагностики.
7. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР):
 - фактори та умови формування;
 - теоретичні моделі ПТСР;
 - типи ПТСР;
 - стадії розвитку ПТСР;
 - симптомокомплекс ПТСР;
 - критерії діагностики ПТСР.
8. Психологічна травма та ПТСР.
9. Розлади адаптації. Загальні критерії діагностики.
10. Типи перебігу розладів адаптації.
11. ПТСР та дисоціація.
12. Особливості ПТСР у дітей та дорослих.
13. Зміна життєвої перспективи і ПТСР.
14. Методи діагностики ПТСР у дорослих:
 - шкала для клінічної діагностики ПТСР (Clinical-Administered Ptsd Scale – CAPS).
 - Шкала оцінки впливу травматичної події (Impact of event scale – IES-r).
 - Місісіпська шкала для оцінки травматичних реакцій (громадянський варіант).
 - Опитувальник БЕКА для оцінки депресії (Beckdepression inventory – BDI).

- Шкала дисоціації (Dissociative experience scale – DES).
- Опитувальник ип. вих праць ої дисоціації.
- Шкала оцінки інтенсивності бойового досвіду (Combat exposure scale).
- Опитувальник травматичного стресу для діагностики психологічних наслідків.

15. Методи діагностики ПТСР у дітей:

- напівструктуроване ип. в'ю для оцінки травматичних переживань дітей.
- Батьківська анкета для оцінки травматичних переживань дітей.

16. Історія досліджень постратравматичного стресового розладу у вітчизняній психології.

17. Історія досліджень постратравматичного стресового розладу у зарубіжній психології.

III. Професійно-орієнтоване завдання (оцінюються від 0 до 50 балів).

Максимальна кількість балів – 50.

1. Опишіть особливості використання одного з методів діагностики ПТСР у дорослих (на вибір).
2. Опишіть особливості використання одного з методів діагностики ПТСР у дітей (на вибір).

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 3. ОСНОВНІ МОДЕЛІ ТА ПІДХОДИ ДО ПСИХОТЕРАПІЇ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ

1. Основні підходи до психотерапії ПТСР.
2. Принципи проведення психотерапії з постраждалими внаслідок травматичних ситуацій.
3. Основні стадії проведення психотерапії з постраждалими внаслідок травматичних ситуацій.

Тема 4. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВНАСЛІДОК РІЗНИХ ТРАВМАТИЧНИХ СИТУАЦІЙ

1. Вплив ПТСР та психотравми на життєву позицію людини.
2. Особливості дослідження ПТСР у:
 - учасників військових та бойових дій;
 - жертв різного виду насилля;
 - ліквідаторів наслідків аварії на ЧАЕС.
3. Робота психолога з жінками та дітьми, які стали жертвами різних видів насильства. Групова робота з жертвами насилля.
4. Робота психолога з клієнтами, схильними до прояву суїцидальної поведінки.
5. Робота психолога з клієнтами, які пережили втрату.
6. Психотерапевтичні методи при роботі з ПТСР та подолання псих. вих. пр:
 - психотерапія емоційних травм за допомогою руху очей;
 - техніки гештальт-терапії;
 - техніки когнітивно-поведінкової психотерапії;
 - техніки символ-драми (метод кататимного переживання образів);
 - техніки сімейної психотерапії;
 - нейролінгвістичне програмування
 - групова психотерапія та інші.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема 3. **ОСНОВНІ МОДЕЛІ ТА ПІДХОДИ ДО ПСИХОТЕРАПІЇ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ**

1. Основні підходи до психотерапії ПТСР.
2. Принципи проведення психотерапії з постраждалими внаслідок травматичних ситуацій.
3. Основні стадії проведення психотерапії з постраждалими внаслідок травматичних ситуацій. Динаміка переживання травматичної події.

Основні поняття	<i>Формалізована сповідь, довірливий стиль спілкування, персоніфікація висловлювань, спілкування за принципом «тут і тепер»</i>
Законспектувати	Мазяр О.В. Особливості суб'єктної поведінки в екстремальних ситуаціях // Актуальні проблеми психології. Збірник ін. вих. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. / за ін.. Максименка С.Д. – К.: «Логос», 2008. – т.7. ін.. 15 – 356 с. – С. 195-198.
Повідомлення (за бажанням на вибір)	Бенвенист Д. Кризисное вмешательство после крупных бедствий // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2010, №3 http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20100302

Література

Основна література

1. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. - М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. - 496 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
3. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. М.: Смысл, 2007. - 319 с.
4. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова.- Ростов н/Д: Фенікс, 2005. – 315 с.
5. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
6. Хухлаев О.Е. Обычная работа в необычных условиях: психологическое консультирование, осложненное посттравматическим стрессом. - М.: МГППУ - 2006. -128 с.

Додаткова література:

1. Мазяр О.В. Особливості суб'єктної поведінки в екстремальних ситуаціях // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. / за ред. Максименка С.Д. – К.: «Логос», 2008. – т.7. вип. 15 – 356 с. – С. 195-198.
2. Бенвенист Д. Кризисное вмешательство после крупных бедствий // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2010, №3 <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20100302>

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема 4. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВНАСЛІДОК РІЗНИХ ТРАВМАТИЧНИХ СИТУАЦІЙ

1. Вплив ПТРС та психотравми на життєву позицію людини.
2. Психотерапевтичні методи при роботі з ПТСР та подолання психотравм:
 - психотерапія емоційних травм за допомогою руху очей;
 - техніки гештальт-терапії;
 - техніки когнітивно-поведінкової психотерапії;
 - техніки символ-драми (метод кататимного переживання образів);
 - техніки сімейної психотерапії;
 - нейrolінгвістичне програмування;
 - тілесно-орієнтована психотерапія;
 - групова психотерапія та інші.
 - техніка роботи з депресивним станом;
 - техніка «завершення ситуації»: гештальт і психодрама;
 - техніка рефреймінгу.

Практичне заняття: оберіть (на вибір) одну із технік та продемонструйте особливості її використання перед студентами групи.

Основні поняття	Десенсибілізація, ретрофлексія, інтроекція, ресинтез, символ-драма, реверсування, НЛП, гештальт-терапія, когнітивно-поведінкова терапія, тілесно-орієнтована психотерапія, рефреймінг.
Законспектувати	Грининг Г. Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии. // Вопросы психологии. – 1994, №1. - С.92-96.
Повідомлення (за бажанням на вибір)	Психологічна допомога при травмуючих ситуаціях у світлі екзистенційної парадигми.

Література

Основна література

1. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. – М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. – 496 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
3. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. М.: Смысл, 2007. – 319 с.
4. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова. – Ростов н/Д: Фенікс, 2005. – 315 с.
5. Тарабрина Н.В. Практикум по психологи посттравматического стресса – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
6. Хухлаев О.Е. Обычная работа в необычных условиях: психологическое консультирование, осложненное посттравматическим стрессом. – М.: МГППУ – 2006. -128 с.

Додаткова література:

1. Грининг Г. Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии. // Вопросы психологии. – 1994, №1. – С.92-96.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема 4. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ПОСТТРАВМАТИЧНИМИ ВНАСЛІДОК РІЗНИХ ТРАВМАТИЧНИХ СИТУАЦІЙ

1. Особливості дослідження ПТСР у учасників військових та бойових дій.
2. Робота психолога з жінками та дітьми, які стали жертвами різних видів насильства. Групова робота з жертвами насилля.
3. Робота психолога з клієнтами, схильними до прояву суїцидальної поведінки.
4. Робота психолога з клієнтами, які пережили втрату. Етапи переживання втрати.
5. Робота психолога з постраждалими внаслідок терористичних актів. Психологічні наслідки тероризму. Основні типи сучасного тероризму.
6. Рекомендації щодо поведінки в екстремальних ситуаціях (вибух, стрільба, захват заручників, погрози та шантаж по телефону та ін.)

Практичне заняття: оберіть (на вибір) одну із технік та продемонструйте особливості її використання перед студентами групи.

Основні поняття	Синдром втрати, горе та його види, форми ускладненого горя, тероризм, насилля, домашнє насильство та його види, сексуальний напад, травматичний синдром, зґвалтування, суїцид, ознаки суїцидальної поведінки, типи психічної дезадаптації ветеранів

Законспектувати	Приходько Ю.О. Проблема особистої психологічної безпеки людини в екстремальних умовах // Проблеми екстремальної та кризової психології, 2009. – онс.6 – С. 123-129.
Повідомлення (за бажанням на вибір)	▪ Конструктивне і деструктивне вирішення проблем кризових станів. ▪ Сидорова В.Ю. Четыре задачи горя // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2001, №1-2 http://psyjournal.ru/j3p/vol.php?id=200112

Література

Основна література

13. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. - М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. - 496 с.
14. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
15. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. М.: Смысл, 2007. - 319 с.
16. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова.- Ростов н/Д: Фенікс, 2005. – 315 с.
17. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
18. Хухлаев О.Е. Обычная работа в необычных условиях: психологическое консультирование, осложненное посттравматическим стрессом. - М.: МГППУ - 2006. -128 с.

Додаткова література:

1. Приходько Ю.О. Проблема особистої психологічної безпеки людини в екстремальних умовах // Проблеми екстремальної та кризової психології, 2009. – вип.6 – С. 123-129.
2. Сидорова В.Ю. Четыре задачи горя // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2001, №1-2 <http://psyjournal.ru/j3p/vol.php?id=200112>

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 4-5

Тема 4. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ПОСТТРАВМАТИЧНИМИ ВНАСЛІДОК РІЗНИХ ТРАВМАТИЧНИХ СИТУАЦІЙ

Теоретичні запитання:

1. Полуструктурованого інтерв'ю як один із методів оцінки травматичного переживання у дітей:
 - діагностичне призначення та структура полуструктурованого інтерв'ю для оцінки травматичного переживання дітей;
 - процедура проведення дослідження;

- процедура обробки результатів дослідження;
- якісний аналіз результатів дослідження;
- інтерпретація результатів дослідження.

2. Місісіпська шкала як один із методів оцінки травматичного переживання у дорослих:

- діагностичне призначення та структура Місісіпської шкали;
- процедура проведення дослідження;
- процедура обробки результатів дослідження;
- якісний аналіз результатів дослідження;
- інтерпретація результатів дослідження.

Практичне завдання

Виконайте на вибір одне із запропонованих Вам професійно-орієнтованих завдань та оформіть його у вигляді звіту, використовуючи алгоритм виконання професійно-орієнтованого завдання:

1. До шкільного психолога звернулася мати учениці 6 класу після розмови з класною керівницею, яка скаржилася на погіршення успішності та дисципліни дівчинки останнім часом. Мама звернулася до психолога з проханням допомогти їй з дочкою, оскільки вона сама не знає, як впоратися з цією ситуацією: «Я помічала, що моя дівчинка останнім часом стала більш дратівливою, на всі питання і звернення до неї відповідає різко і не хоче розмовляти. Але я не думала, що ситуація настільки серйозна, вона від мене приховувала проблеми в школі. У нас тривалий час була складна сімейна ситуація: чоловік пив і ставав агресивним, в такому стані бив мене та іноді і дочці перепало. Потім було болісне розлучення, після якого він якийсь час все-одно приходив і погрожував нам. Я й не помітила, як дівчинка різко замкнулася в собі, вона останнім часом бачить кошмари вночі, але вона не хоче зі мною про це говорити. Часто зачиняється у своїй кімнаті й все рідше зі мною розмовляє».

2. До клінічного психолога на обстеження поступила жінка після спроби суїциду. Жінка тривалий час перебуває в пригніченому стані після того, як пів року тому у автомобільній аварії вона втратила двох своїх дітей. Жінка в розмові з психологом розповіла наступне: «Я втратила своїх діточок, але мені здається, що я досі чую їх голоси, коли прокидаюсь. Іноді я забуваю, що їх вже немає поруч, мені здається, що вони у школі чи у друзів, я іноді починаю їх шукати, іти на зустріч, щоб забрати їх зі школи. Чоловік не розуміє мене, він змирився з цим, але він не може повністю зрозуміти і відчувати те, що відчуває мати, коли втрачає своїх дітей. Я іноді прокидаюсь у ночі та плачу, бо уві сні не змогла врятувати їх. І так знову і знову. Я більше не можу переживати це раз за разом, це надто тяжко для мене».

3. До клінічного психолога на обстеження поступила жінка, потерпіла від тяжкої автомобільної катастрофи 5 тижнів по тому. Під час екстремальної події вона була за кермом власної автівки та, за її словами, не порушувала правил дорожнього руху, поводити себе спокійно, намагалася не втрачати контролю,

завдяки чому спаслися всі учасники ДТП. До вас пацієнтка звернулася з такими скаргами: «Ця подія трапилася досить давно, в мене був невеличкий струс мозку, ул тяжких фізичних ушкоджень лікарі не виявили. Проблема в тому, що я не відчуваю свого внутрішнього світу. Зовні ніби все на місті, а всередині – пустота: немає ніяких емоцій ні радості ні болю, ні страху. Мене це лякає, адже я хотіла б повернутися до нормального повноцінного життя».

4. Ви працюєте клінічним психологом в психіатричній лікарні. До вас направили чоловіка, який, на його думку, переживає важкий психологічний стан, внаслідок несправедливості держави, адже його не забезпечили необхідними пільгами. Він був учасником бойових дій на Кавказі. Ви почули від нього такі скарги: “Мені доводилося вбивати живих людей ще декілька років назад, бачити вбивства на власні очі, люди гинули. До цієї пори я бачу страхіття, в мене спалахує гнів без причини, я уникаю все, що б нагадувало мені цей жах: фільми про війну, новини, ці спогади, що не дають мені спокою, я навіть розлучився з дружиною через скандали. А мені і ул, хто служив разом зі мною навіть не улла о належної медичної та соціальної допомоги, тому що нас туди забрали неофіційно. Я був полковником, а тепер я ніхто”.

5. До скільного психолога звернулася мати учня 5-го улла після розмови з улла ою керівницею, яка скаржилася на погіршення успішності та дисципліни хлопчика останнім часом. Мама звернулася до психолога з проханням допомогти їй з сином, оскільки вона сама не знає, як впоратися з цією ситуацією: «Я помічала, що мій хлопчик останнім часом став більш дратівливим, на всі питання і звернення до нього відповідає різко і не хоче розмовляти . Але я не думала, що ситуація настільки серйозна, він від мене приховував проблеми в школі. У нас тривалий час улла складна сімейна ситуація: чоловік пив і ставав агресивним, в такому стані бив мене і сина карав нізащо. Потім було болісне розлучення, після якого чоловік якийсь час все-одно приходив і погрожував нам. Я й не помітила, хлопець різко став суворим, не розмовляє зі мною про це. Часто зачиняється у своїй кімнаті, або зникає із дому аж до пізнього вечора».

Законспектувати	Хэгман Дж. Роль другого в горевании // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2002, № 3 http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20020311
Повідомлення (за бажанням на вибір)	Марс Д. Случай инцеста между матерью и сыном: его влияние на развитие и лечение пациента // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2004, №3 http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20040304

Література

Основна література

1. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. - М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. - 496 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
3. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. М.: Смысл, 2007. - 319 с.
4. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова.- Ростов н/Д: Фенікс, 2005. – 315 с.
5. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
6. Хухлаев О.Е. Обычная работа в необычных условиях: психологическое консультирование, осложненное посттравматическим стрессом. - М.: МГППУ - 2006. -128 с.

Додаткова література:

1. Хэгман Дж. Роль другого в горевании // Журнал практической психологии и психоанализа. - 2002, № 3 <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20020311>
2. Марс Д. Случай инцеста между матерью и сыном: его влияние на развитие и лечение пациента // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2004, №3 <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20040304>

ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ № 2

I. Тестові завдання Максимальна кількість балів – 20.

Приклад тестового завдання:

Оберіть один із запропонованих варіантів відповіді

Одним із критеріїв посттравматичного стресового розладу є:

- а) «вторгнення»;
- б) «ейфорія»;
- в) «продовжена депресивна реакція».

II. Теоретичні завдання (оцінюються від 0 до 30 балів).

Максимальна кількість балів – 30.

1. Основні підходи до психотерапії ПТСР.
2. Принципи проведення психотерапії з постраждалими внаслідок травматичних ситуацій.
3. Основні стадії проведення психотерапії з постраждалими внаслідок травматичних ситуацій. Динаміка переживання травматичної події.
4. Вплив ПТСР та психотравми на життєву позицію людини.
5. Психотерапевтичні методи при роботі з ПТСР та подолання психотравм:
 - психотерапія емоційних травм за допомогою руху очей;
 - техніки гештальт-терапії;
 - техніки когнітивно-поведінкової психотерапії;
 - техніки символ-драми (метод кататимного переживання образів);
 - техніки сімейної психотерапії;
 - нейролінгвістичне програмування;
 - тілесно-орієнтована психотерапія;
 - групова психотерапія та інші.
 - техніка роботи з депресивним станом;
 - техніка «завершення ситуації»: гештальт і психодрама;
 - техніка рефреймінгу.
6. Особливості дослідження ПТСР у учасників військових та бойових дій.
7. Робота психолога з жінками та дітьми, які стали жертвами різних видів насильства. Групова робота з жертвами насилля.
8. Робота психолога з клієнтами, схильними до прояву суїцидальної поведінки.
9. Робота психолога з клієнтами, які пережили втрату. Етапи переживання втрати.
10. Робота психолога з постраждалими внаслідок терористичних актів. Психологічні наслідки тероризму. Основні типи сучасного тероризму.
11. Рекомендації щодо поведінки в екстремальних ситуаціях (вибух, стрільба, захват заручників, погрози та шантаж по телефону та ін.).
12. Полуструктурованого інтерв'ю як один із методів оцінки травматичного переживання дітей.

13. Загальні закономірності стану та поведінки людей під час масової психічної травми.
14. Етапи надання екстреної психологічної допомоги.
15. Основні принципи та методи (техніки) екстреної психологічної допомоги.
16. Стихійна масова поведінка людей під час екстремальної ситуації.
17. Психологічний дебрифінг як метод роботи з груповою травмою.

III. Професійно-орієнтоване завдання (оцінюються від 0 до 50 балів).

Максимальна кількість балів – 50.

1. Наведіть приклад актуального стану дитини (за результатами дослідження полуструктурованого інтерв'ю для оцінки травматичного переживання дітей). Дайте психологічну інтерпретацію отриманих результатів дослідження. Визначте напрямки корекційної роботи. Розробіть психотерапевтичну стратегію.

2. До шкільного психолога звернулася мати учениці 6 класу після розмови з класною керівницею, яка скаржилася на погіршення успішності та дисципліни дівчинки останнім часом. Мама звернулася до психолога з проханням допомогти їй з дочкою, оскільки вона сама не знає, як впоратися з цією ситуацією: «Я помічала, що моя дівчинка останнім часом стала більш дратівливою, на всі питання і звернення до неї відповідає різко і не хоче розмовляти. Але я не думала, що ситуація настільки серйозна, вона від мене приховувала проблеми в школі. У нас тривалий час була складна сімейна ситуація: чоловік пив і ставав агресивним, в такому стані бив мене та іноді і дочці перепадало. Потім було болісне розлучення, після якого він якийсь час все-одно приходив і погрожував нам. Я й не помітила, як дівчинка різко замкнулася в собі, вона останнім часом бачить кошмари вночі, але вона не хоче зі мною про це говорити. Часто зачиняється у своїй кімнаті й все рідше зі мною розмовляє».

Здійсніть категоріально-термінологічне до визначення проблеми, з якою звернулася клієнтка. Послідовно зазначте питання психолога та необхідні прийоми невербальної підтримки, можливі відповіді та реакції клієнтки.

3. До клінічного психолога на обстеження поступила жінка після спроби суїциду. Жінка тривалий час перебуває в пригніченому стані після того, як пів року тому у автомобільній аварії вона втратила двох своїх дітей. Жінка в розмові с психологом розповіла наступне: «Я втратила своїх діточок, але мені здається, що я досі чую їх голоси, коли прокидаюсь. Іноді я забуваю, що їх вже немає поруч, мені здається, що вони у школі чи у друзів, я іноді починаю їх шукати, іти на зустріч, щоб забрати їх зі школи. Чоловік не розуміє мене, він змирився з цим, але він не може повністю зрозуміти і відчувати те, що відчуває мати, коли втрачає своїх дітей. Я іноді прокидаюсь у ночі та плачу, бо уві сні не змогла врятувати їх. І так знову і знову. Я більше не можу переживати це раз за разом, це надто тяжко для мене».

В ході обстеження клієнтки використовуйте шкалу впливу травматичної події та опитувальник депресивності Бека. За результатами психологічного обстеження підготуйте бесіду з клієнткою, в якій повідомте результати дослідження та надайте рекомендації.

4. До клінічного психолога на обстеження поступила жінка, потерпіла від тяжкої автомобільної катастрофи 5 тижнів по тому. Під час екстремальної події вона була за кермом власної автівки та, за її словами, не порушувала правил дорожнього руху, поводити себе спокійно, намагалася не втрачати контролю, завдяки чому спаслися всі учасники ДТП. До вас пацієнтка звернулася з такими скаргами: «ця подія трапилася досить давно, в мене невеличкий струс мозку, але тяжких фізичних ушкоджень лікарі не виявили. Проблема в тому, що я не відчуваю свого внутрішнього світу. Зовні ніби все на місці, а всередині - пустота: немає ніяких емоцій ні радості ні болю, ні страху. Мене це лякає, адже я хотіла б повернутися до нормального повноцінного життя».

Здійсніть категоріально-термінологічне до визначення проблеми, з якою звернулася клієнтка. Послідовно зазначте питання психолога та необхідні прийоми невербальної підтримки, можливі відповіді та реакції клієнтки.

ВИМОГИ ДО ЕКЗАМЕНУ

- Володіння теоретичним матеріалом з тем курсу.
- Зараховано усі завдання за лабораторні заняття, передбачені робочою програмою та інструктивно-методичними матеріалами.

Структура екзаменаційного білету.

Екзаменаційний білет включає **три види** завдань.

I. Тестове завдання (максимальна кількість балів - 20).

Приклад тестового завдання:

Оберіть один із запропонованих варіантів відповіді

Одним із критеріїв посттравматичного стресового розладу є:

- а) «вторгнення»;
- б) «ейфорія»;
- в) «пролонгована депресивна реакція».

II. Теоретичне питання (максимальна кількість балів - 30).

III. Практичне (професійно-орієнтоване) завдання (максимальна кількість балів – 50).

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

Теоретичні питання

1. Предмет та завдання психології травмуючих ситуацій (ПТС).
2. Історія виникнення та становлення психології травмуючих ситуацій як навчальної дисципліни.
3. Особливості порушень психіки та поведінки людини внаслідок екстремальних ситуацій.
4. Травматичні стресові реакції. Розмежування понять «криза», «стрес», «фрустрація», «переживання», «горе», «травматичний стрес», «гостра реакція на стрес», «психічна травма», «посттравматичний стресовий розлад».
5. Діяльність психолога в умовах екстремальної ситуації. Класифікація екстремальних ситуацій. Характеристика травматичних подій.
6. Травматичний стрес, гостра реакція на стрес та критерії діагностики.
7. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР):
 - фактори та умови формування;
 - теоретичні моделі ПТСР;
 - типи ПТСР;
 - стадії розвитку ПТСР;
 - симптомокомплекс ПТСР;
 - критерії діагностики ПТСР.
8. Психологічна травма та ПТСР.
9. Розлади адаптації. Загальні критерії діагностики.
10. Типи перебігу розладів адаптації.
11. ПТСР та дисоціація.

12. Особливості ПТСР у дітей та дорослих.

13. Зміна життєвої перспективи і ПТСР.

14. Методи діагностики ПТСР у дорослих:

- шкала для клінічної діагностики ПТСР (Clinical-Administered Ptsd Scale - CAPS).
- Шкала оцінки впливу травматичної події (Impact of event scale - r – 1 es-r).
- Місісіпська шкала для оцінки травматичних реакцій (громадянський варіант).
- Опитувальник БЕКА для оцінки депресії (Beckdepression inventory - BDI).
- Шкала дисоціації (Dissociative experience scale - DES).
- Опитувальник перитравматичної дисоціації.
- Шкала оцінки інтенсивності бойового досвіду (Combat exposure scale).
- Опитувальник травматичного стресу для діагностики психологічних наслідків.

15. Методи діагностики ПТСР у дітей:

- напівструктуроване інтерв'ю для оцінки травматичних переживань дітей.
- Батьківська анкета для оцінки травматичних переживань дітей.

16. Історія досліджень постратравматичного стресового розладу у вітчизняній психології.

17. Історія досліджень постратравматичного стресового розладу у зарубіжній психології.

18. Основні підходи до психотерапії ПТСР.

19. Принципи проведення психотерапії з постраждалими внаслідок травматичних ситуацій.

20. Основні стадії проведення психотерапії з постраждалими внаслідок травматичних ситуацій. Динаміка переживання травматичної події.

21. Вплив ПТСР та психотравми на життєву позицію людини.

22. Психотерапевтичні методи при роботі з ПТСР та подолання психотравм:

- психотерапія емоційних травм за допомогою руху очей;
- техніки гештальт-терапії;
- техніки когнітивно-поведінкової психотерапії;
- техніки символ-драми (метод кататимного переживання образів);
- техніки сімейної психотерапії;
- нейролінгвістичне програмування;
- тілесно-орієнтована психотерапія;
- групова психотерапія та інші.
- техніка роботи з депресивним станом;
- техніка «завершення ситуації»: гештальт і психодрама;
- техніка рефреймінгу.

23. Особливості дослідження ПТСР у учасників військових та бойових дій.

24. Робота психолога з жінками та дітьми, які стали жертвами різних видів насильства. Групова робота з жертвами насилля.
25. Робота психолога з клієнтами, схильними до прояву суїцидальної поведінки.
26. Робота психолога з клієнтами, які пережили втрату. Етапи переживання втрати.
27. Робота психолога з постраждалими внаслідок терористичних актів. Психологічні наслідки тероризму. Основні типи сучасного тероризму.
28. Рекомендації щодо поведінки в екстремальних ситуаціях (вибух, стрільба, захват заручників, погрози та шантаж по телефону та ін.).
29. Полуструктуроване інтерв'ю як один із методів оцінки травматичного переживання дітей.
30. Загальні закономірності стану та поведінки людей під час масової психічної травми.
31. Етапи надання екстреної психологічної допомоги.
32. Основні принципи та методи (техніки) екстреної психологічної допомоги.
33. Стихійна масова поведінка людей під час екстремальної ситуації.
34. Психологічний дебрифінг як метод роботи з групою травмою.

Практичні (професійно-орієнтовані) завдання

Приклади:

1. Опишіть особливості використання одного з методів діагностики ПТСР у дорослих (на вибір).
2. Опишіть особливості використання одного з методів діагностики ПТСР у дітей (на вибір).
3. Наведіть приклад актуального стану дитини (за результатами дослідження полуструктурованого інтерв'ю для оцінки травматичного переживання дітей). Дайте психологічну інтерпретацію отриманих результатів дослідження. Визначте напрямки корекційної роботи. Розробіть психотерапевтичну стратегію.
4. Сплануйте дослідження для оцінки травматичного переживання дитини 6-ти років, використовуючи метод полуструктурованого інтерв'ю для оцінки травматичного переживання дітей. Змодельуйте отримані результати та сплануйте наступну консультативну роботу з дитиною (можливо з кимось із рідних).
5. До шкільного психолога звернулася мати учениці 6 класу після розмови з класною керівницею, яка скаржилася на погіршення успішності та дисципліни дівчинки останнім часом. Мама звернулася до психолога з проханням допомогти їй з дочкою, оскільки вона сама не знає, як впоратися з цією ситуацією: «Я помічала, що моя дівчинка останнім часом стала більш дратівливою, на всі питання і звернення до неї відповідає різко і не хоче розмовляти. Але я не думала, що ситуація настільки серйозна, вона від мене приховувала проблеми в школі. У нас тривалий час була складна сімейна ситуація: чоловік пив і ставав агресивним, в такому стані бив мене та іноді і дочці перепадало. Потім було болісне розлучення,

після якого він якийсь час все-одно приходив і погрожував нам. Я й не помітила, як дівчинка різко замкнулася в собі, вона останнім часом бачить кошмари вночі, але вона не хоче зі мною про це говорити. Часто зачиняється у своїй кімнаті й все рідше зі мною розмовляє».

Здійсніть категоріально-термінологічне до визначення проблеми, з якою звернулася клієнтка. Послідовно зазначте питання психолога та необхідні прийоми невербальної підтримки, можливі відповіді та реакції клієнтки.

6. До клінічного психолога на обстеження поступила жінка після спроби суїциду. Жінка тривалий час перебуває в пригніченому стані після того, як пів року тому у автомобільній аварії вона втратила двох своїх дітей. Жінка в розмові з психологом розповіла наступне: «Я втратила своїх діточок, але мені здається, що я досі чую їх голоси, коли прокидаюсь. Іноді я забуваю, що їх вже немає поруч, мені здається, що вони у школі чи у друзів, я іноді починаю їх шукати, іти на зустріч, щоб забрати їх зі школи. Чоловік не розуміє мене, він змирився з цим, але він не може повністю зрозуміти і відчувати те, що відчуває мати, коли втрачає своїх дітей. Я іноді прокидаюсь у ночі та плачу, бо уві сні не змогла врятувати їх. І так знову і знову. Я більше не можу переживати це раз за разом, це надто тяжко для мене».

В ході обстеження клієнтки використовуйте шкалу впливу травматичної події та опитувальник депресивності Бека. За результатами психологічного обстеження підготуйте бесіду з клієнткою, в якій повідомте результати дослідження та надайте рекомендації.

7. До клінічного психолога на обстеження поступила жінка, потерпіла від тяжкої автомобільної катастрофи 5 тижнів по тому. Під час екстремальної події вона була за кермом власної автівки та, за її словами, не порушувала правил дорожнього руху, поводити себе спокійно, намагалася не втрачати контролю, завдяки чому спаслися всі учасники ДТП. До вас пацієнтка звернулася з такими скаргами: «ця подія трапилася досить давно, в мене невеличкий струс мозку, але тяжких фізичних ушкоджень лікарі не виявили. Проблема в тому, що я не відчуваю свого внутрішнього світу. Зовні ніби все на місці, а всередині - пустота: немає ніяких емоцій ні радості ні болю, ні страху. Мене це лякає, адже я хотіла б повернутися до нормального повноцінного життя».

Здійсніть категоріально-термінологічне до визначення проблеми, з якою звернулася клієнтка. Послідовно зазначте питання психолога та необхідні прийоми невербальної підтримки, можливі відповіді та реакції клієнтки.

Основна література до курсу «Психологія травмуючих ситуацій»

1. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. - М.: Психоаналитическая Ассоциация, 1998. - 496 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).

3. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. М.: Смысл, 2007. - 319 с.
4. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А. Осипова.- Ростов н/Д: Фенікс, 2005. – 315 с.
5. Тарабрина Н.В. Практикум по психологи посттравматического стресса – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
6. Хухлаев О.Е. Обычная работа в необычных условиях: психологическое консультирование, осложненное посттравматическим стрессом. - М.: МГППУ - 2006. -128 с.